

Talousvaliokunnan kuuleminen, Kirjallinen lausunto 31.1.2023
VNS 12/2022 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko kaupan toimialasta
<https://www.eduskunta.fi/pdf/VNS+12/2022>

Lausunnon antajasta:

PAM ry on Suomen toiseksi suurin ammattiliitto ja edustaa yksityisillä palvelualoilla työskenteleviä. Kaikista työllisistä yli puolet työskentelee yksityisissä palveluissa. Palvelualojen osuus Suomen bruttokansantuotteesta on hieman yli 50 prosenttia. Tulevaisuusselonteon osalta on tärkeä hahmottaa, että PAMin ja Kaupan liiton neuvotteleman kaupan työehtosopimuksen piirissä on noin 200 000 työntekijää. Tämän lisäksi PAM neuvottelee myös esimerkiksi Apteekin teknisten ja Alkon työehtosopimukset. Apteekin teknisten työehtosopimuksen alaisissa töissä työskentelee Suomessa noin 3500 työntekijää sekä Alkon työehtosopimuksen parissa noin 1500 myyjää.

VNS 12/2022 vp

Kaupan toimialan tulevaisuusselonteon tulee johtaa toimiin, joilla parannetaan alan työskentelyolosuhteita ja luodaan uusia työmahdollisuuksia koulutuksen avulla

Palvelualojen ammattiliitto PAM (jatkossa PAM) on jättänyt kirjallisen lausunnon selonteosta myös molemmilla julkisilla lausuntokierroksilla 1.6.2022 sekä 19.5.2020. PAMin puheenjohtaja Annika Rönni-Sällinen ja edunvalvontajohtaja Jaana Ylitalo ovat olleet jäsenenä TEMin asettamassa tulevaisuusselonteon ohjausryhmässä. Viimeisimmät kirjalliset kommentit PAM on jättänyt selontekoon 7.10.2022 osana tulevaisuusselonteon ohjausryhmän toimintaa.

Tässä lausunnossa haluamme nostaa esille tärkeimmät huomiomme aiemmista lausunnoista sekä avaamme lähetekeskustelussa esille nousseita teemoja. PAM on aiemmissa lausunnoissaan tuonut esille kaupan alan tilannetta työntekijän näkökulmasta ja muistuttanut yhdessä tekemisen merkitystä hyvien ja turvallisten työympäristöjen luomisessa. PAM on korostanut selonteossa erityisesti kohtaanto-ongelman ratkaisemista alan työoloja parantamalla, työvoiman rakennemuutokseen reagoimista sekä esimerkiksi riittävien työtuntien tarjoamisen merkitystä osana alan houkuttelevuutta. Lisäksi PAM on pitänyt tärkeänä, että osana selontekoa ratkaistaan digitalisaation ongelmia työn tekemisen ja työntekijän näkökulmasta sekä lisätään ympäristötietoutta koko alalla.

Talousvaliokunnan kuuleminen, Kirjallinen lausunto 31.1.2023
VNS 12/2022 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko kaupan toimialasta
<https://www.eduskunta.fi/pdf/VNS+12/2022>

Kaupan alan kilpailukyky paranee työntekijöihin ja heidän osaamiseensa satsaamalla

PAM katsoo, että selonteko antaa hyvän pohjan kehittämiselle, avaamalla myös sitä, että kaupan alan työsuhteissa ja palkkauksessa on useita haasteita, joita kehittämällä varmistetaan myös alan kilpailukykyä. Lisäksi PAM pitää hyvänä, että selonteossa otetaan esille myös osa-aikatyön luomat ongelmat niin kaupan alan kilpailukyvyllä kuin yksilön arjelle. Kuten selonteosta käy ilmi niin runsas 58 prosenttia vähittäiskaupan osa-aikaisista työntekijöistä haluaisi tehdä enemmän työtunteja. Tähän ratkaisuksi PAM on esittänyt lakimuutosta vastentahtoisen osa-aikatyön kitkemiseksi. PAM katsoo, että yritysten osa-aikaisille työskenteleville työntekijöille maksettava sosiaaliturva voidaan nähdä eräänlaisena yritystuen muotona. Jos palkka on niin vaillinainen, että sitä on täydennettävä sosiaaliturvalla, kyse on verovaroin maksettavista yritystuesta.

PAMin näkemyksen mukaan yksi keskeinen syy kohtaanto-ongelmaan on se, etteivät kaupan alan työntekijät tule palkalla toimeen. Tämä huoli nousee esille myös selonteossa. PAMin näkemys on, että toimialan houkuttelevuutta voidaan lisätä kilpailukykyisen palkan ja työvuorosuunnittelun ohella tukemalla työntekijöiden arkea julkisia palveluja kehittämällä.

Lisätyön vastaanottamisen osalta PAM näkee tarpeelliseksi huomauttaa, että aihetta on käsitelty kahdessa erillisessä kappaleessa osin ristiriitaisin johtopäätöksin, eikä selonteko näin ollen anna selkeää kokonaiskuvaa toimialan työsuhteiden laadusta. PAM katsoo, että lisätyön vastaanottamisen osalta tekstissä pitäisi tuoda nimenomaisesti ilmi, että vaikka enemmistö osa-aikaisista työntekijöistä haluaisi tehdä enemmän työtunteja, ei tarjottua lisätyötä aina ole mahdollista ottaa vastaan. Usein lisätuntien vastaanottaminen on mahdotonta perhevelvoitteista tai muusta vastaavasta työn ja muun elämän yhteensovittamiseen liittyvästä tekijästä, sillä lisätunteja tarjotaan tyypillisesti hyvin lyhyellä varoitusajalla. Nämä seikat tulisikin kirjata mukaan luonnoksessa jo mainitun opiskelun lisäksi.

Koulutuksesta vastaus rakennemuutokseen

Lisäksi PAM alleviivaa selonteon huomioita siitä, että toimialaa kohtaa lähivuosina merkittävä osaamisrakenteen muutos, kun digitalisaatio ja automatisaatio muuttavat alan tehtäväkenttää. Kaupan tulevaisuuden kannalta on olennaista, että työntekijöiden osaamistasoa nostetaan. Pitkällä aikavälillä työvoiman saatavuus voidaan turvata kouluttamalla kaupan henkilöstöä jo hyvissä ajoin uusiin tehtäviin, joita alalle syntyy digitalisaation ja logistiikan kehityksen myötä.

PAM katsoo, että koulutuksen osalta luvun johtopäätökset ja kehittämis ehdotukset ovat hyviä ja perusteltuja: Kaupan alan rakennemuutoksen myötä alan työvoiman absoluuttinen määrä vähenee

Talousvaliokunnan kuuleminen, Kirjallinen lausunto 31.1.2023
VNS 12/2022 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko kaupan toimialasta
<https://www.eduskunta.fi/pdf/VNS+12/2022>

hieman ja alan sisäiset vaatimukset osaamistasolle kasvavat ja erityisesti digiosaamiselle on valtava tarve. Lähitulevaisuuden suurin haaste on PAMin ja koko kaupan alan näkökulmasta se, että n. 10 000 alalla matalan osaamistason tehtävissä työskentelevää joutuu vuoteen 2035 mennessä kouluttautumaan vaativampiin tehtäviin alan sisällä tai vaihtamaan kokonaan alaa. Kaupan toimialalla on siis käynnissä merkittävä osaamisprofiilin muutos, joka on määrällisesti hyvin poikkeavaa ja nopeaa suhteessa muihin ammattialoihin. Matalan osaamistason tehtävissä työskenteleviin kohdistuu jo lähitulevaisuudessa erittäin huomattava lisä-, täydennys- ja uudelleen koulutuksen tarve. Tämä koskee esimerkiksi kassatyöntekijöitä ja eritoten niitä, joilla ei ole lainkaan toisen asteen tutkintoa.

Jos kaupan alan nykyisen työvoiman osaamistasoa ei saada nostettua, se vaikeuttaa merkittävästi työvoiman saatavuutta. Toimenpiteinä on esim. varmistettava, että JOTPA:n kautta rahoitettuna on saatavilla riittävästi kaupan alan rakennemuutokseen suunnattua koulutusta, jonka avulla osaamistasoaan voi nostaa työn ohessa.

Lisäksi PAM näkee tärkeänä nostaa erikseen esille, että selonteon laatimistyön aloittamisen jälkeen on tullut entistä selvemmäksi, että pandemia-aika on selvästi jättänyt pitkät jäljet alalla tarvittavaan osaamiseen ja pandemian aikana opiskelleisiin. Osaamisen ennakointifoorumi selvitti loppuvuodesta 2021 pandemian vaikutuksia eri aloihin, kaksi kolmasosaa liiketoiminnan ja hallinnon alan asiantuntijoista näki, että koronapandemialla on merkittäviä pitkäaikaisia rakenteellisia tai vähintään selviä pitkäaikaisia vaikutuksia alan koulutus- ja osaamistarpeisiin. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi selvitti koronaepidemiaan liittyvien poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutuksia ja [Karvin raportin \(2021\)](#) perusteella kaupan ala on yksi niistä, joissa on saattanut syntyä merkittäviä oppimis- ja osaamisvajeita. Käytännön taitojen oppiminen ja harjaannuttaminen vaikeutui etäopetukseen siirtymisen vuoksi useilla koulutusaloilla. Poikkeusoloilla on ollut merkittäviä kielteisiä vaikutuksia työssäoppimiseen erityisesti juuri palvelualoilla sekä kaupan ja hallinnon aloilla. Näillä aloilla useat opiskelijat joutuivat keskeyttämään työssäoppimisen ja monilla koulutuksen järjestäjillä koulutus- ja oppisopimusten määrä vähentyi huomattavasti poikkeusolojen aikana.

Selonteon ulkopuolelle jäi merkittäviä työn tekemiseen vaikuttavia elementtejä

Selonteko itsesään luo riittävän laajan pohjan alan kehittämiseksi. PAM olisi kuitenkin pitänyt tarpeellisena, että selonteossa olisi muun muassa kartoitettu kuinka vapaa-ajan ja työn yhdistäminen olisi kaupan alalla tulevaisuudessa helpompaa. Aukioloaikojen laajentuminen on vaikuttanut työntekijöiden työelämän, perhe-elämä ja muun yksityiselämän yhteensovittamiseen ja lisännyt siten muun muassa vuorohoitopaikkojen sekä julkisen liikenteen tarvetta. PAM katsoo, että selonteossa olisi tullut käsitellä laajemmin myös kaupan työvoimarakenteen muuttumista esimerkiksi käsittelemällä osa-aikaisten työntekijöiden toimeentulon tasoa syvällisesti. Työsuhdemuodot ovat olleet pitkään

Talousvaliokunnan kuuleminen, Kirjallinen lausunto 31.1.2023
VNS 12/2022 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko kaupan toimialasta
<https://www.eduskunta.fi/pdf/VNS+12/2022>

muutoksessa kaupan alalla. Kun vuonna 1989 vähittäiskaupan alalla -aikatyötä tekevien osuus toimialan palkansaajista oli 28 prosenttia, osa-aikaista työtä tekeviä palkansaajien osuus tällä hetkellä on alalla 44 prosenttia. Kaupan aukiolojen vapautumisen jälkeen esimerkiksi vastentahtoisten osa-aikaisten myyjien määrä lisääntyi aikaisempaa nopeammin.

Lisäksi PAM katsoo, että selonteossa olisi tullut tarkastella työturvallisuuden liittyviä kysymyksiä, sillä uudet toimintatavat vaikuttavat myös olennaisesti työntekijöiden hyvinvointiin ja sitä kautta yritysten toimintaedellytyksiin ja julkisen talouden menoihin. Esimerkiksi kaupan aukioloaikojen vapautuminen on osaltaan liudentanut työn ja vapaa-ajan välistä rajaa sekä tuonut uusia haasteita esimerkiksi työsuojeluun, työturvallisuuteen ja työhyvinvointiin: 24/7/365-yhteiskunnassa on yhä tärkeämpää huolehtia työntekijöiden fyysisestä ja henkisestä hyvinvoinnista ja jaksamisesta. Uupumisen lisäksi kaupan alan työntekijöiden työhyvinvointia uhkaavat muun muassa asiakkaiden taholta tuleva epäasiallinen kohtelu ja häirintä sekä yksintyöskentelyn myötä lisääntynyt turvattomuuden tunne (mm. väkivallan uhka). Kauppojen aukioloaikojen vapautuminen on lisännyt yksintyöskentelyä etenkin pienissä kaupan yksiköissä.

PAM pitää myös merkittävänä puutteena, että selonteon digitalisaatiota koskevassa osuudessa ei tarkastella digitalisaatiota työn tekemiseen ja työntekijöiden näkökulmista. Digitalisaatio, automaatio ja robotisaatio muuttavat työtehtäviä. Muutoksen myötä osa työtehtävistä katoaa väistämättä, mutta samalla tilalle syntyy myös uusia työpaikkoja ja uudenlaisia työtehtäviä. Kaupan alalla muutokset ovat lisänneet muun muassa dynaamista varastointia, verkkokauppaa sekä itsepalvelukassoja. Joissain tapauksissa muutokset ovat vähentäneet tai poistaneet raskaita, rutiiniluonteisia ja työturvallisuuden kannalta vaarallisia tehtäviä, mutta samalla muutokset ovat tuoneet kaupan alalle uusia työturvallisuusriskejä. Esimerkiksi varasto- ja logistiikka puolella töitä jaetaan yhä useammin sähköisten järjestelmien ja älypuhelimien kautta. Vaikka työ olisi osa-aikaista, työ saattaa edellyttää työvuoroihin liittyvän viestinnän seuraamista työajan ulkopuolella enemmän kuin kokoaikatyössä. Tämä puolestaan vaikuttaa merkittävästi työntekijöiden jaksamiseen.

Lisäksi selonteossa olisi ollut tärkeää ottaa kantaa siihen, miten jo kaupan alalla työskentelevien sekä kaupan alalle koulutautuvien digitaitoja voidaan parantaa. Jo nyt automatisaatio, robotiikka ja älykäs teknologia näkyvät muun muassa logistiikassa, varastoinnissa ja kassapalveluissa. Tästä syystä on tärkeää vahvistaa sekä oppilaitoksissa tapahtuvaa koulutusta (ml. korkeakoulut) että huolehtia siitä, että jo nykyisin kaupan alalla työskentelevillä on riittävät mahdollisuudet päivittää osaamistaan eripituisin täydennyskoulutuksin.

Ilmastoasioista puhuttaessa tulisi huomioida työntekijöiden rooli ilmastotyössä.

Talousvaliokunnan kuuleminen, Kirjallinen lausunto 31.1.2023
VNS 12/2022 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko kaupan toimialasta
<https://www.eduskunta.fi/pdf/VNS+12/2022>

PAM pitää erinomaisena, että ilmastoasiat on nostettu selonteossa esille laajasti ja ratkaisuja on lähdetty etsimään monipuolisesti koko kaupan alan näkökulmasta. PAM kuitenkin katsoo, että työntekijöiden roolia on syytä entisestään vahvistaa, kun kaupan ala toteuttaa kunnianhimoisia ilmastoon liittyviä tavoitteitaan. Kuten selonteossakin todetaan, kaupan ala aikoo olla hiilineutraali vuoteen 2035 mennessä ja lähes nollapäästöinen vuoteen 2050 mennessä. Tässä tavoitteessa ei pidä unohtaa ammattitaitoisen ja koulutetun palveluhenkilöstön roolia uusien kulutustottumusten ja -tapojen jalkauttamisessa. Työntekijöiden merkitystä on syytä korostaa nykyistä enemmän sillä vuoropuhelu niin yritys- kuin kuluttaja-asiakkaiden kanssa on alalla tärkeää. Kaikille asiakkaille ei riitä, että tiedot löytyvät verkosta.

[SAK:n luottamushenkilöpaneelissa](#) loppuvuonna 2019 ilmeni, että harvalla työpaikalla henkilökunta oli koulutettu ekologiseen toimintaan. Vain 17 prosenttia vastasi, että koulutusta oli järjestetty. Harvinaista oli sekin, että henkilöstö ja luottamusmiehet otettiin mukaan ilmastotoimista käytävään keskusteluun tai päätöksentekoon. PAM katsoo, että henkilöstön koulutus ja perehdytys ilmastoasioihin on yhtä tärkeää kuin se, että yritys pyrkii vähentämään ilmastopäästöjään esimerkiksi digitalisaatiolla ja toimitusketjuja tehostamalla.

PAM tukee suomalaisen yritysvastuulain toimeenpanoa pikaisesti

Selonteossa on nostettu esille yritysten vastuullisuus myös sosiaalisen vastuun näkökulmasta, mutta suhteellisen suppeasti. Haluamme nostaa esille tarpeellisuuden huomioida sosiaalinen vastuu suomalaisena valttikorttina myös kaupan toimialan kehittämisessä. Sosiaalisessa vastuulla PAM tarkoittaa tässä kontekstissa erityisesti vastuuta henkilöstöstä, yhdenvertaisuudesta ja laajemmin toimitus- sekä toimintaketjujen työoloista, ihmisoikeuksista, yhdistymisvapaudesta ja esimerkiksi lapsityön ja pakkotyön käytöstä. Yritysten vastuuseen liittyvällä keskustelulla on pitkä historia ja siihen liittyvät käsitteet, mittarit ja standardit ovat vakiinnuttaneet paikkansa ja siksi tämän tulisi näkyä myös selonteossa.

PAM katsoo, että sosiaalinen vastuu on otettava vahvasti agendalle jo suunnitteluvaiheessa kaikilla toimialan osa-alueilla ja niitä kehittäessä. PAM näkee, että sosiaalinen vastuu on ennen kaikkea mahdollisuus suomalaiselle elinkeinoelämälle ja siksi vastuullisuuden käsitettä tulisi laajentaa tulevaisuutta ja valttikortteja kehittäessä. PAM katsoo, että kansainvälisillä työmarkkinoilla Suomen kilpailuetuna voidaan nähdä sosiaalinen vastuullisuus työntekijöistä esimerkiksi yleissitovien työehtosopimusten kautta. Parhaimmillaan vastuullinen yritystoiminta muodostaa koko alalle kilpailuedun, joka vaikuttaa myönteisesti koko alan imagoon, brändiin ja työnantajakuvaan sekä vahvistaa alan yritysten asemaa markkinoilla. Osana sosiaalisen vastuun osallisuutta, PAM pitää tärkeänä, että työntekijöiden osallisuus alan kehittämisessä otetaan lähtökohdaksi. PAM katsoo, että

**Palvelualojen
ammattiliitto**
Servicefacket

Talousvaliokunnan kuuleminen, Kirjallinen lausunto 31.1.2023
VNS 12/2022 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko kaupan toimialasta
<https://www.eduskunta.fi/pdf/VNS+12/2022>

henkilökunnan kouluttaminen, sitouttaminen ja ottaminen mukaan päätöksentekoon on tärkeä osa laadun kehittämistä ja uusien innovaatioiden syntymistä ja vastuullisuustyötä.

Selonteossa ei suoraan oteta kantaa yritys vastuulain säätämiseen Suomessa tai avata sellaisia skenaarioita, joita yritys vastuulain säätäminen tulisi Suomessa kaupan alalla luomaan. PAM näkee, että kansallisen ja eurooppalaisen yritys vastuulain avulla on mahdollista ennaltaehkäistä lapsityövoiman ja työntekijöiden hyväksikäyttöä sen vaatimalla laajuudella. Erityisesti selonteossakin esillä olevasta sosiaalisesta vastuusta tulee PAMin näkemyksen mukaan säätää sitovasti ja mahdollisimman laajana kokonaisuutena.

Helsingissä 31.1.2023

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry
Annika Rönni-Sällinen
puheenjohtaja

Lisätietoja:
Eveliina Reponen
yhteiskuntasuhteiden vastaava
puh. +358438267960
eveliina.reponen@pam.fi